Әмәк тә’лими вә пешәјөнүму үзрә бә’зи әсәрләр, мәгаләләр исә бу вә ја дикәр практик мәсәләрлә бағлы мүәллимләрә методик вә әмәли көмәк көстәрмәк истигамәтиндә ишләнмишдир. Бүтүн бунлар шүбһәсиз ки, мәктәблиләрин әмәјә һазырланмасынын даһа да јахшылашдырылмасына көмәк едир.

Азәрбајчан совет мәктәбләри дә бөјүк сүр’әтлә инкишаф едир, тә’лим-тәрбијә ишләри, хүсусилә, әмәк тә’лими, тәрбијәси вә пешәјөнүму дурмадан тәкмилләшир. Азәрбајчанын сәнаје фәһләләри, кәнд әмәкчиләри кими, республикамызын маариф ишчиләри, о чүмләдән әмәк тәрбијәси, әмәк тә’лими илә мәшғул олан мүәллимләр ордусу, методистләр, тәдгигатчы-педагоглар кәнч нәслин әмәјә һазырланмасы үчүн, бундан сонра да әзмлә чалышачаг, партијамызын XXVI гурултајынын гәрарларынын һәјата кечирилмәси вә әрзаг програмынын јеринә јетирилмәси ишиндә вар гүввәләрини сәрф едәчәкләр.

Елм вә техника јениликләри

Кичик мотороллер

АБШ-да ән кичик мотороллер ихтира едилмишдир. Чәкиси 12 килограм олан мотороллери чамадана јерләшдирмәк мүмкүндүр. Мотороллерин мүһәррикинин һәчми 23 кубметрдир. О саатда 35 километр сүр’әтлә һәрәкәт едәрәк чәкиси 72 килограм олан сәрнишин апара биләр.

Туллантыдан алынан парча

Софија шәһәринин мүтәхәссисләри тәбабәтдә кениш истифадә едиләчәк парча истеһсал етмишләр. Парча туллантыдан һазырландығы үчүн учуз баша кәлир. Бу јүнкүл, јумшаг парчаны мүхтәлиф рәнкдә бојамаг мүмкүндүр. Парчаја хүсуси маддә әлавә едилдикдән сонра су бурахмајан материала чеврилир. Әкәр јени парчанын үстүнә полиетилен өртүк чәкилсә, сәнаједә ондан дикәр мәгсәдләрлә дә истифадә етмәк мүмкүндүр.

Тибетин иглими

Тибетдә (ЧХР) иглим о гәдәр гурудур ки, бурада јағ вә гурудулмуш чиј әт сојудучу олмадан бир ил галыр, корланмыр. Јолухучу хәстәликләр јох дәрәчәсиндәдир. Чүнки микроблар гуру һаваја вә дағ күнәшинә дөзә билмир.

Мәнзилдә оранжереја

Гәрби Алманијанын «Гана» фирмасы ев биткиләрини сахламагдан өтрү мәнзилләр үчүн мини-оранжереја јаратмышдыр. Бу, бир нечә һәфтәлик е’замијјәтә вә ја мә’зунијјәтә кедәнләр үчүн чох әлверишлидир. Оранжерејада биткиләри суламаг лазым дејил. Чүнки, бухарланмыш су пластик плјонкаја јапышдыгдан сонра јенидән биткинин үстүнә сәпәләнир. Оранжерејаны истәнилән вахт чәтир кими бүкмәк мүмкүндүр.

Пешәјөнүму мәсәләләри

ҮМУМТӘҺСИЛ МӘКТӘБЛӘРИНИН IV—VIII СИНИФЛӘРИНДӘ ШАКИРДЛӘРИН ӘМӘК ҺАЗЫРЛЫҒЫ СИСТЕМИНИН ТӘКМИЛЛӘШДИРИЛМӘСИ ЈОЛЛАРЫ

ШАКИРДЛӘРИН әмәк һазырлығы системи өзүндә ашағыдакы әсас саһәләри бирләшдирир: а) әмәк тә’лими фәннини (тәдрис фәнни кими); б) дәрсдә вә дәрсдәнкәнар вахтларда ичтимаи-фајдалы вә мәһсулдар әмәји; в) дәрсдәнкәнар вә мәктәбдәнкәнар вахтларда техники јарадычылыг, кәнд тәсәррүфаты тәчрүбәчилијини вә с. Бунлар бир-бирилә мөһкәм әлагәлидир вә шакирдләрин әмәк тә’лими үзрә билик вә бачарыгларынын тәкмилләшдирилмәсинә, онларын күтләви фәһлә пешәләринә јијәләнмәләринә хидмәт едир.

IV—VIII синиф шакирдләринин әмәк тә’лимини јахшылашдыраркән илк нөвбәдә тәдрис-мадди базанын мөһкәмләндирилмәсиндән башламаг лазымдыр. Бунун үчүн һами мүәссисә вә тәшкилатларын көмәјиндән мүтәшәккил сурәтдә истифадә едилмәлидир. Бу мәсәләнин мүвәффәгијјәтли һәллинә даир нүмунәләр аз дејилдир. Мәсәлән, Подолск шәһәринин 8 вә 213 нөмрәли, Солнечногорск рајону Менделејев адына сәккизиллик (Москва вилајәти) вә бир чох башга мәктәбләрдә тәдрис е’малатханалары «Мәктәбләрин тәдрис вә тәдрис-истеһсалат е’малатханалары үчүн тәһлүкәсизлик техникасы вә истеһсалат санитаријасы үзрә гајдалар» вә «Үмумтәһсил мәктәбләринин тәдрис е’малатханаларына даир әсаснамә»јә мүвафиг шәкилдә тәчһиз едилмишдир.

Белә е’малатханаларын базасында нәинки техники әмәк мәшғәләләринин кејфијјәтлә апарылмасы, ејни заманда мүхтәлиф нөв ишләрин јеринә јетирилмәси дә мүмкүндүр. Һәмин ишләрә әсасән техники јарадычылыгла әлагәдар леһимләмә, јандырма, рәнкләмә, јејәләмә, ағач үзрә мүхтәлиф торанчылыг әмәлијјатлары, моделләр үчүн дахилијанма мүһәррикинин сынагдан кечирилмәси вә с. дахилдир.

Хидмәт әмәји кабинетләринин модернләшдирилмәси, онларын јени програмларын тәләбләринә ујғунлашдырылмасы «Үмумтәһсил мәктәбләринин тәшкилинә даир тәклифләр»ә (ССРИ Маариф Назирлијинин 10 ијул 1979-чу ил 07—311/7 нөмрәли мәктубу) мүвафиг һәјата кечирилмәлидир. Мәктәбләрин бә’зиләриндә хидмәт әмәји кабинети ики гарышыг отагда јерләшдирилир. Бу заман ади синиф отағыны ики һиссәјә ајырырлар. Әкәр хидмәт әмәји кабинетинә исти су кәтирмәк мүмкүн дејилсә, онда дивар електрик-гыздырычы калонкаларындан истифадә едилир. Кабинет үчүн бир сыра әјани вәсаитләр, пајлама материаллары (парча нүмунәләри, саплар, тикиш нүмунәләри, мә’мујатлары, бичим нөвләри вә с.) әмәк мәшғәләләриндә, күнүузадылмыш групларда вә ибтидаи синифләрин әмәк тә’лими дәрсләриндә һазырланыр.

Бә’зән белә олур ки, мәктәб кәнд тәсәррүфаты үзрә әмәк дәрсләринин, еләчә дә мәктәбјаны саһәдә синифдәнхарич ишләрин кечирилмәси үчүн кичик габаритли инвентарларын әлдә едилмәсиндә чәтинлик чәкир. Бу заман унудулур ки, белә кичик габаритли инвентарлары: тоха, дырмыг, јаба вә саирәни мәктәбин тәдрис е’малатханасында һазырламаг мүмкүндүр. Материал чатышмадығы заман исә стандарт инвентарларын һәчминдә дәјишиклик (өлчүләри кичилтмәклә) апармаг лазымдыр. Ашағыда I—VIII синиф шакирдләринин кәнд тәсәррүфаты инвентарларынын өлчүләрини веририк. (Чәдвәл 1—4).

Тәдрис е'малатханасынын материалларла тә'мин олунмасы мәсәләси, әмәк тә'лиминин мәһсулдар әмәк әсасында тәшкили сајәсиндә мүвәффәгијјәтлә һәлл едилир. Мүәссисә вә тәшкилатларын сифариши илә бирликдә мәктәбләр материал да алырлар. Бу чүр тәчрүбә Москва, Краснојарск, Алтај өлкәси, Чeлјабинск вилајәти вә башга шәһәрләрин мәктәбләриндә дә мөвчуддур.

Өлкәнин ајры-ајры шәһәр рајонларынын тәчрүбәси көстәрир ки, мәктәбләрин истеһсалат туллантылары (одунчаг, метал, пластмасс вә с.) илә мәркәзләшмиш тә'минатына наил олмаг үчүн јерли советләрин ичраијјә комитәләринин хидмәтиндән, ејни заманда тәдрис-әјани вәсаит вә «Кәнч техник» мағазаларынын хидмәтиндән истифадә етмәк лазымдыр.

Хидмәт әмәји програмына мүвафиг олараг памбыг парчадан истифадәјә чох еһтијач олдуғуну нәзәрә алараг, халг маариф шө'бәләри јерләрдә тичарәт тәшкилатларындан (нәгд һесабла) памбыг парчаларын мәркәзләшдирилмиш шәкилдә алынма гајдасыны тәшкил едир.

Бир сыра һами мүәссисәләр мәктәбләрдә тәдрис е'малатханасы, әлавә олараг IV—VIII синиф шакирдләрини мәһсулдар әмәјә чәлб етмәк үчүн тәдрис истеһсалат саһәләри јаратмышлар. Һәмин саһәләр токар, фрез дәзкаһлары, кичик габаритли прес, кәсән гајчы, бә'зән дә механики бычгы вә нөгтәви гајнаг апараты илә тә'мин едилмишдир. Бурада техники әмәјин мүәјјән һиссәси дә тәдрис олунур. Тәдрис истеһсалат саһәсиндә ишин тәшкили үчүн (аваданлыға гуллуг, алынмыш сифаришләрин ичрасы, материал, аләт, һазыр мәһсулун көндәрилмәси вә с.) мүәссисә өз мүтәхәссисләрини ајырыр. Бу чүр саһәләрин јарадылмасы, IV—VIII синифләрдә шакирдләрин әмәк тә'лиминин мәһсулдар әмәк әсасында тәкмилләшдирилмәси имканыны кенишләндирир.

Дәрсин кејфијјәтинин вә еффектинин јүксәлдилмәси үзрә иш заманы техники, хидмәт вә кәнд тәсәррүфаты әмәји мүәллимләри ашағыдакылары нәзәрдә тутмалыдырлар.

IV—VIII синифләрдә әмәк тә'лими үзрә мәшғәләләр јалныз гоша саатда апарылмалыдыр. Азкомплектли мәктәбләрдә шакирдләрин сајы 25-ә чатмадығы һалда, мәшғәләләр ики тәрздә апарыла биләр: ја бүтүн синиф техники әмәклә мәшғул олур, ја да синиф јарымгруп шәклиндә һәм техники, һәм дә хидмәт әмәји илә мәшғул олурлар. Бу заман јарымгруплар ики синифдән (мәсәлән IV вә V синифдән) тәшкил едилир. Техники вә хидмәт әмәји мүәллимләри азкомплектли ибтидаи мәктәбләрдә гәбул едилдији кими, мәшғәләләри ики саат һесабы илә кечирләр. Әмәк тә'лиминә һәфтәдә 1 саат ајрылмыш милли мәктәбләрдә дә мәшғәләләри һәфтәдә гошалашдырылмыш саатда кечмәк јахшыдыр.

Сучиләјән вә ведрәни даирәви формада, онлар үчүн дәстәни исә лент шәклиндә һазырламаг тәклиф олунур.

Чәдвәл 1.

Лапатка

Јашы	Лапатканын күрәк һиссәси			Лапатканын дәстәси			Үч көрү нүшдә дәстә
	узунлуғу (мм)	Ени (мм)	Галығы (мм)	Узунлугу (мм)	Диаметри (мм)	Ени (мм)	Јоғунлуғу (мм)
8—10	210—240	140—150	1,5 — 2	600—650	30—32	70	30
10—13	240—250	170—180	1,5 — 2	650—700	30 — 35	75	32
14—16	240—250	170—200	1,5 — 2	720—800	32 — 35	80	32

Чәдвәл 2.

Дәмир дырмыг

Јашы	Дишләри			Дәстәси	
	мигдары (мм)	аралығы (мм)	узунлуғу (мм)	диаметри мм	Узунлуғу (мм)
8—10	6	30	54 — 70	25	Ишләјән шәхсин бојуна мүвафиг
11—13	8	30	54 — 70	25 — 27	
14—16	10	30	64 — 70	27	

Чәдвәл 3.

Тоха (кәтмән)

Јашы	Ағыз һиссәси		Дәстәји		
	Узунлуғу (мм)	Ени (мм)	Галынлығы (мм)	Диаметри (мм)	Узунлуғу (мм)
Кичичк	100 — 120	90 — 100	2	25	2100
Бөјүк	120 — 125	100	—	25 — 27	1400

Чәдвәл 4.

Сучиләјән вә ведрә

Јашы	Диаметри (мм)	Тутуму (л)	Һүндүрлүјү (мм)
8 — 10	140	2,5 — 3	200
11 — 12	155	3 — 4	215
13 — 14	180	4,5 — 6	240
15 — 16	200	2,5—8	260

IV—VIII синифләрдә тәшкили формасына көрә ән чох јајылан комбинәедилмиш дәсрләрдир. Бу дәрсләрдә шакирдләр тәдрис материалыны фәал мәнимсәјир вә мүхтәлиф фәалијјәт нөвләринин (динләмә, мүшаһидә, тапшырыг, суал-чаваб, практик ишин ичрасы вә с.) һесабына аз јорулурлар. Комбинәедилмиш мәшғәләләрин нүмунәви структурасы беләдир: тәшкилаты һиссә (2—3 дәгигә), кечиләнләрин тәкрары (5—10 дәгигә), јени материалын изаһы (10—15 дәг), илкин вә тәкрар мөһкәмләндирмә, кириш тә'лиматы (5 — 10 дәг), практик иш (55—60 дәг), чари тә'лимат, јекун тә'лиматы, ишә јекун вурулмасы, ишчи јеринин саһмана салынмасы.

Бә'зи мүәллимләр тәдрис е'малатханасында истеһсалата ујғун шәраит јаратмаға чәһд едирләр. Белә шәраитдә һәр бир шакирд өзүнүн конструктор, уста, бригадир, аваданлыг тәнзимләјичиси, фәһлә, техники-нәзарәт шө'бәсинин нәзарәтчиси вә саирә олмаг имканларыны јохлаја биләр.

Кәнд тәсәррүфаты әмәји мәшғәләләринин әсасыны тәчрүбәчилик ишләри тәшкил едир. Тәчрүбәләрин тематикасы јерли кәнд тәсәррүфаты истеһсалатынын тәләбинә мүвафиг тә'јин олунур. Онларын әмәји коллектив характер кәсб етмәлидир. Һәр бир мангаја бир тәчрүбәнин апарылмасы вә ја биринин тәкрарланмасы тапшырылыр. Јај вахтларында биткиләрә гуллуг график үзрә тәшкил олунур. Һәр бир манга тәчрүбәчилик ишинә даир мүкәммәл күндәлик тәртиб едир. Кәнд тәсәррүфаты әмәји дәрсләриндә шакирдләрин декоратив биткиләрә гуллуг етмәси вә ја башга бу чүр бир тапшырығы јеринә јетирмәсинә јол вермәк дүзкүн дејилдир. Белә ишләр ичтимаи-фајдалы әмәк заманы јеринә јетирилмәлидир.

Әмәк тә'лими дәрсләринин еффективлији, тәкчә онун аләт вә материалла тәчһизаты илә дејил, һәм дә техники сәнәдләр, пајлама материаллары (техники шәкил, гаралама, ескиз, схем, чертјож, техноложи хәритә, карточка-тапшырыглар вә с.) илә дә артырылыр. Бунун үчүн бә'зи мәктәбләрдә рәсмхәт дәрсләринин тәдрисиндән сәмәрәли истифадә олунур. Белә ки, әмәк тә'лими програмына мүвафиг һазырланачаг мә'мулатын чертјожу әввәлчәдән рәсмхәт дәрсиндә һазырланыр.

Һәр бир әмәк дәрсиндә тәрбијә мәсәләсинин һәллинә кениш јер верилир. Мәсәлән, шакирдләрдә әмәксевәрлик, тәшкилатчылыг, ишкүзарлыг, ичтимаи мүлкијјәтә гајғылы мүнасибәт, өз ишиндә вә үмми ишдәки нәтичәләринә көрә мәс'улијјәт, зәһмәткешләрә һөрмәтин формалашдырылмасы вә с. Бу мәгсәдлә мүәллим һәр бир мүвафиг вәзијјәтдән, мәсәлән, шакирдләрин ишиндәки јахшы вә пис нүмунәләри, онларын әмәјә мүнасибәти, мәктәб әмлакына мүнасибәти вә с. истифадә етмәлидир.

Шакирдләрин билик, бачарыг вә вәрдишләринин гијмәтләндирилмәси критеријаларынын дүзкүн тәтбиги әмәк тә'лиминдә бөјүк тәрбијәви әһәмијјәтә маликдир. Һазырланмыш мә'мулатын јалныз кејфијјәтинә көрә гијмәтләндирилмәсинә јол вермәк олмаз. Ејни заманда әмәк мәдәнијјәти вә әмәјин тәһлүкәсизлији гајдаларына, һәр бир әмәлијјатын јеринә јетирилмәсинин дүзкүнлүјүнә, мә'мулатын һазырланмасына сәрф олунан вахт, мүстәгиллијин дәрәчәси, гаршылыглы јолдашлыг көмәји дә нәзәрә алынмалыдыр.

IV—VIII синифләрин әмәк һазырлығы просесиндә шакирдләрин игтисади тәһсили вә тәрбијәси мәсәләсинин һәллинә даима фикир вермәк лазымдыр: әсас игтидаси анлајышларын формалашдырылмасы (вахт нормасы, истеһсал нормасы, әмәк мәһсулдарлығы, мәһсулун маја дәјәри вә бунун ашағы салынмасы јоллары);

игтисади тәһсилин садә бачарыг вә вәрдишләри илә силаһландырмаг;

гајғыкешлик, гәнаәтчиллик, практиклик вә с. вәрдишләрин формалашдырылмасы;

Пәракәндәлијә, тәсәррүфатчылыға вә исрафчылыға гаршы барышмазлыг тәрбијәси.

Шакирдләр өзләринин ичтимаифајдалы әмәјинә истәр дәрс вә истәрсә дә дәрсдәнкәнар вахтларда мәктәбин тәсәррүфат фәалијјәтинин әсас һиссәси кими бахмалыдырлар. Планлашдырылмыш мә'мулатын мигдары вә кејфијјәти, онун һазырланмасы мүддәти, бунун үчүн сәрф олунан ишчи вахты — бүтүн бу мә'луматлар лазыми формада щакирдләрин нәзәринә чатдырылмалыдыр. Игтисади тәһсил вә тәрбијәнин әсас дидактик амилләриндән бири, садә техники-игтисади мәсәләләрин һәллидир:

1) Мә'мулатын һазырланмасы үчүн даһа гәнаәтчил технолокијанын тә'јини, 2) јеринә јетирилән әмәлијјатын расионал ардычыллығы, 3) аләт вә тәртибатларын механики е'мал режими вә саирә.

Әкәр әмәк тә'лими дәрсләри ичтимаи-фајдалы әмәк әсасында апарыларса, онда белә дәрсләр шакирдләрин мә'нәви, әмәк, игтисади, тәрбијә мәсәләләринин һәлли вәзифәсинин јеринә јетирилмәсиндә даһа јахшы фајда верәр. Практика көстәрир ки, мәһсулдар әмәк үчүн иш објектләрини дүзкүн сечмәк шәрти илә IV—VIII синифләрин техники әмәк програмы мәзмунунун 80 фаизиндән чохуну һәлл етмәк олар. Әмәк објектләри сечмәјин әсас критеријалары бунлардыр. Онларын һазырланмасы үчүн програмдакы техноложи әмәлијјатларын ујғунлуғу, бу әмәлијјатларын нөвбәләшдирилмәсинин мүмкүнлүјү вә һәр бир шакирд тәрәфиндән јеринә јетирилмәси имканларынын олмасы, игтисади чәһәтдән мәгсәдәмүвафиглији.

Техники әмәк дәрсләриндә ән чох јајылмыш мәһсулдар әмәк објектләри тикинти ишләри үчүн олан аләт вә тәртибатлар, јивли бирләшмәләр үчүн деталлар, мүхтәлиф конструксијалар үчүн кронштејн, аләтләр үчүн дәрсләр, мә'мулатлары сахламаг үчүн јешик, садә мебел (табуретка, тумбочка вә саирә) сајылыр. Кәнд мәктәбләриндә колхоз, совхоз вә «Кәнд тәсәррүфаты техникасы бирлији»нин сифариши илә јығма деталлары, ағач вә метал дырмыглар, дәрјаз, лапатка, јаба үчүн дәстәләр, штил әкмәк үчүн јешик, һејванларын тәмизләнмәси үчүн гашов, һејвандарлыг фермаларынын транспортјорлары үчүн роликләр вә башга деталлар сајылыр. Мәсәлән, Чељабинск шәһәринин 70 №-ли орта мәктәбиндә техники әмәк дәрсләриндә објектин сечилмәси иши мүвәффәгијјәтлә апарылыр. Бурада лазыми әшјалар, һазырланыр. Һазырланан деталларын чохнөвлүјү вә технолокијанын мүхтәлифлији програмларын тәләбләринә там чаваб верир. Мәктәблиләр ашағыдакы әмәлијјатлары јеринә јетирирләр: бычкы илә мишарлама, јејә илә јонма, фрезләмә, дешик ачма, токарвинткәсән дәзкаһында металы е'мал етмә, јив кәсмә, төкмә, штамплама вә с. Е'малатхана материалла тә'мин едилмишдир, һазыр мәһсул мүвәффәгијјәтлә истифадәјә верилир.

Бүтүн бунларла јанашы, нәзәрдә тутмаг лазымдыр ки, IV—VIII синифләрдә техники әмәк дәрсләри заманы шакирдләри ичтимаи-фајдалы әмәјә чох еһтијатла алышдырмаг лазымдыр. Белә ки, шакирдләр одунчаг вә метал е'малы үзрә анчаг әсас әмәлијјатлара јијәләнирләр. Она көрә дә ишдә чохлу хәталара, зај мәһсула јол вериләбиләр.

Мәктәбләрарасы тәдрис-истеһсалат комбинатлары, мүәссисәләрин тәшкил етдикләри тәдрис сехләри, саһәләри вә ејни заманда техники пешә мәктәбләринин базасында әмәк тә'лиминин јени формада тәшкили, орта синифләрин шакирдләринин әмәјә һазырлығынын тәкмилләшдирилмәсиндә кениш имканлар ачыр. Белә ки, VII—VIII синиф шакирдләринин әмәк үзрә мәшғәләләри Москванын ики тәдрис-истеһсалат комбинатында, Чељабинск вилајәтинин Перм вә Коркино шәһәрләриндәки 3 №-ли тәдрис-истеһсалат комбинатында, Ростов-Дон шәһәринин Пролетарск рајонундакы В. И. Ленин адына Чељабинск трактор заводунун тәдрис сехиндә, Магнитогорск вә Ленинград шәһәрләринин техники-пешә мәктәбләринин базасында тәшкил едилмишдир вә саирә. Бунун үчүн әмәк тә'лиминә ајрылмыш саатлардан (2 саат), факүлтатив мәшғәләләрә ајрылмыш саатлардан (2 саат) вә јахуд мәчбури сајылан ичтимаи-фајдалы әмәјә ајрылмыш вахтын мүәјјән һиссәсиндән (1 саат) истифадә едилир. Бу минвалла мәшғәләнин кедиши 3—4 саат чәкир. Даһа јахшы тәкмилләшдирилмиш тәдрис-истеһсалат комбинаты базасы, тәдрис сехи вә техники-пешә мәктәбләри базасы (бу шәртлә ки, базанын профили тә'лим профилинә ујғун кәлсин) одунчағын е'малы, метал е'малы вә електротехника ишләринин јүксәк сәвијјәдә јеринә јетирилмәси, ичтимаи-фајдалы әмәјин сәмәрәли тәшкили, ејни вахтда фәһлә пешәләри үзрә пешәјөнүмү ишләринин апарылмасы, VIII синиф мә'зунларынын техники-пешә мәктәбләринә гәбул олунмасы вә с. кениш имканлар ачыр. Шакирдләрин техники-пешә мәктәбләриндәки техники дәрнәкләрә, идман бөлмәләринә, бәдии коллективләрә чәлб едилмәси онларын јарадычылыг габилијјәтләринин инкишаф етдирилмәси вә һәмчинин, пешәјөнүмү ишинин сәмәрәлилијинин јүксәлдилмәсинә хидмәт едир.

Әмәк тә'лиминин јени формасынын ишә тәтбиги саһәсиндә о вахт даһа јахшы нәтичәләр әлдә едиләр ки, бу ишә һами тәшкилатлар јахындан көмәк көстәрсинләр. В. И. Ленин адына Чељабинск трактор заводунун тәдрис сехиндә мәшғәләләрин мүнтәзәм тәшкилиндән башга, валидејн јығынчаглары кечирилир. Заводун мәтбәәсинин көмәји илә һәр ил мәктәбләрдә фәһлә пешәләринин тәблиғинә даир, һами техники-пешә мәктәбләриндә, Чељабинск трактор заводунда мә'зунларын әлдә етдикләри әмәк мүвәффәгијјәтләринә даир материаллар чап едилир.

1981-чи илин нәтичәләринә көрә тәдрис сехиндә тә'лим алан сәккизинчиләрин 34,7 фаизи заводун һамилијиндәки техники-пешә мәктәбинә дахил олмушлар.

Магнитогорск шәһәриндәки В. И. Ленин адына металлуркија комбинаты сәккизинчиләрин әмәк тә’лиминин техники-пешә мәктәбләри базасында тәшкили тәшәббүсү илә чыхыш етди. Комбинатын техники хидмәт шө’бәси, шәһәр халг маариф шө’бәси илә биркә һами техники-пешә мәктәбләрини тә’јин етдиләр, шакирдләрин шәһәр нәглијјатында пулсуз һәрәкәти тә’мин едилди. Комбинат хидмәт һеј’әтинин техники-пешә мәктәбиндән кәлән вә һәфтәдә 2 саат әвәзинә 3 саат дәрс апаран усталар вә әмәк тә’лими мүәллимләринин әмәк һаггынын өдәнилмәсини өз үзәринә көтүрдү. Мәшғәлә күнләриндә шакирдләр техники-пешә мәктәбләринин јемәкханасында јемәклә тә’мин олундулар. Дәрсләр саат 15-дән саат 18-дәк олан мүддәтдә апарылырды ки, бу вахт техники-пешә мәктәбиндә мәшғәләләр гуртарыр.

Шакирдләрин тәдрис програмларына техники-пешә мәктәбләринин мүхтәлиф пешәләрә һәср олунмуш мә’зунларынын ишләдикләри јерлә, мәктәбин вә комбинатын тәдрис базасы вә шәраити илә таныш етмәјә имкан верән пешәјөнүмү характерли екскурсијалар дахил едилир. Бундан башга, габагчыл фәһләләрлә, техники-пешә мәктәби ә’лачылары илә көрүшләр вә әмәк шөһрәти музејинә екскурсијалар нәзәрдә тутулур. Шәһәр халг маариф шө’бәси вә техники хидмәт шө’бәси усталары вә әмәк тә’лими мүәллимләри үчүн семинарлар тәшкил едир, мөвзуларын тәдрисини асанлашдыран дидактик материаллар һазырлајырлар. Нәтичәдә сәккизинчи синиф шакирдләри шүурлу сурәтдә пешә сечмәк вә буна наил олмаг јолунда чох бөјүк имканлар әлдә едирләр. Јалныз 1979-80-чи илләр әрзиндә бурада техники-пешә мәктәбләринә дахил олан VIII—X синиф шакирдләринин сајы 49 фаиздән 62 фаизә гәдәр јүксәлмишдир. Техники-пешә мәктәбләринин истеһсалат тә’лими усталарынын дедикләринә көрә, техники-пешә мәктәби базасында әмәк тә’лими курсу кечмиш шакирдләр, сечдикләри пешәјә дәрин мараг көстәрир вә јахшы охујурлар.

IV—VIII синиф шакирдләринин әмәк тә’лиминин һами тәшкилатларын көмәји әсасында тәдрис-истеһсалат комбинатларынын базасында тәшкили тәчрүбәси дә кафи нәтичә верир. (РСФСР Маарифә назирлијинин 19 декабр 1960-чы ил 08/950 №-ли мәктубуна әсасән). Лазыми сәвијјәдә е’малатхана 1974-чү илдә Волгоград шәһәринин 133 №-ли орта үмумтәһсил мәктәбиндә тәшкил едилмишдир. Бурада 600 нәфәрә јахын IV—VIII синиф шакирди әмәк һазырлығы кечир. Е’малатхана 5 саһәдән: тикиш (20 әл вә ајаг машыны), механики (20-јә гәдәр тәдрис-токар дәзкаһы вә бир нечә фрез дәзкаһы), чилинкәр-јығма (20-јә гәдәр верстаг вә мәнкәнә) вә ики електрик гурашдырма (һәр бир саһәдә 20 иш јери вардыр) ибарәтдир. Бундан ашга аләт отағы, комплекс мә’мулатлар, һазыр мәһсуллар вә с. јығылмасы үчүн јерләр тәшкил едилмишдир. Е’малатхана јенијетмәләрин әмәјинин мүһафизәси тәләбиндән дә тәчһиз едилмишдир.

«Орта үмумтәһсил әмәк политехник мәктәбләри вә орта интернат мәктәбләрин, мәктәб вә мәктәбјаны тәдрис-истеһсалат е’малатханаларынын типик штат ваһидләри»нә мүвафиг олараг е’малатханада үч ишчи фәалијјәт көстәрир: мүдир, чилинкәр-тәнзимләјичи, аләтчи-амбардыр. Бунлар бүдчә һесабына сахланылыр. Јанашы олараг е’малатханада 4 нәфәр уста да вардыр. Е’малатхана мүдири вә усталарын әмәк һаггы «Маариф ишчиләринин әмәк һаггынын һесабланмасы гајдасына даир тә’лимат» (1977) үзрә өдәнилир. Һәмин тә’лимата әсасән усталарын әмәк һаггынын өдәнилмәси исә е’малатхананын мәһсулдар фәалијјәтинин кәлири һесабынадыр. Усталар ејни заманда тәдрис саатларына көрә дә мүәјјән мәбләғи алырлар. Е’малатханада бүтүн бунлардан башга ики мүәллим вә һами тәшкилат тәрәфиндән е’зам едилмиш ишчи дә олур. (һәмин ишчи сифаришләри тәшкил едир, е’малатхананы пәстаһ вә комплект мә’мулатла, техники сәнәдлә тә’мин едир, һазыр мәһсулу мүәссисәләрә көндәрир вә с.).

Шакирдләрин әмәк һазырлығына һәфтәдә 4 тәдрис сааты ајрылыр. Бунун 2 сааты тәдрис планына әсасән әмәк тә’лиминә, 2 сааты исә мәчбури һесаб едилән ичтимаи-фајдалы әмәјә верилир. (ССРИ М. Н-нин 30 декабр 1971-чи ил 84 м №-ли «Үмумтәһсил мәктәбләриндә ичтимаи-фајдалы әмәјин тәшкилинин јахшылашдырылмасына даир» мәктубуна әсасән).

Шакирдләрин тә’лими ССРИ Маариф Назирлији илә разылашдырылмыш експериментал програм әсасында апарылыр. Експериментал програм е’малатхана ишчиләри тәрәфиндән тәртиб едилмишдир. Оғланлар чилинкәрлик иши, металларын механики е’малы, електро-радио монтаж ишләрини, гызлар исә һәмин програмларын ихтисар едилмиш бөлмәләри үзрә вә IV—VI синифләрдә парча илә ишләри өјрәнирләр.

Тәдрис истеһсалат е’малатханасында шакирдләрин иштиракы илә һазырланан мә’мулатларын әсас номенклатурасы тә’јин едилмишдир. Санчаглар, болтлар, винтләр, охлар, јолка ләвазиматы, «Әбәди мәш’әл» сувенири, бир сыра тикиш мә’мулатлары вә с. Ил әрзиндә бурахылмыш мәһсулун һәчми истәнилән гәдәр бөјүкдүр. Мәсәлән, јолка ләвазиматы—20 мин, сувенирләр—15 мин әдәд вә с. Бунларын гијмәтини пула чевирсәк, тәгрибән 200 мин манат едир.

Һами мүәссисәнин мәктәбдә һесаб системи јаранмышдыр. Шакирдләрин е’малатханада көрдүјү бүтүн ишләр завод тәрәфиндән дөвләт әмәк һаггы нормаларына мүвафиг гијмәтләндирилир.

Мүәссисә мәктәбин әмәк үзрә планына чәкилмиш хәрчләрин сәнәдини әлавә едир ки, бу е’малатхананын сахланмасына сәрф олунан пулу нәзәрдә тутур. Шакирдләрин әмәк һаггы исә шакирд комитәсинин ичтимаи фондуну тәшкил едир. Бу фонд мәдәни-күтләви тәдбирләрин тәшкилинә: шакирдләрин јај дөврүндә пулсуз јемәклә тә’мин олунмаларына сәрф едилир.

IV—VIII синиф шакирдләринин әмәк һазырлығынын әсас тәркиб һиссәләриндән бири, ичтимаи-фајдалы вә мәһсулдар әмәјин дәрсдәнкәнар вахтларда тәшкилидир. Онун әсас мәзмуну шакирдләрин әмәк дәрсләриндәки тәдрис ишинин мәнтиги давамыдыр. Техники, хидмәт, кәнд тәсәррүфаты әмәји дәрсләриндә шакирдләрин шәһәри, микрорајону, кәнди, гәсәбәни јашыллашдырмасы, абадлыг ишләри көрмәси, һамилијә көтүрүлмүш мәктәбәгәдәр мүәссисәләрә ојунчаглар, ушаг инвентарлары һазырламасы, мәктәб аваданлығынын дүзәлдилмәси вә тә’мири, мүәссисәләрдән јаш сәвијјәләринә мүвафиг алынан сифаришләри јеринә јетирмәләри бу тәләбә тамамилә чаваб верир.

IV—VIII синиф шакирдләринин ичтимаи-фајдалы әмәјинин мәзмуну, онун тәшкили формалары вә бу ишә рәһбәрлик, јухарыда гејд етдијимиз кими, ССРИ Маариф Назирлијинин «Үмумтәһсил мәктәбләриндә ичтимаи-фајдалы әмәјин тәшкилинин јахшылашдырылмасына даир» мәктуб вә үмумтәһсил мәктәбләри шакирдләринин практикасына даир ССРИ Маариф Назиринин 6 апрел 1973-чү ил 37 №-ли әмри илә тәсдиг едилмиш әсаснамә үзрә тә’јин олунур.

Бүтүн бу сәнәдләрә мүвафиг олараг һәр бир сәккизиллик вә орта мәктәбдә әмәк бирликләринин фәалијјәт көстәрмәси вачибдир. Јерли шәраити нәзәрә алараг шакирдләрә бу чүр биликләрин верилмәсини ја мүәссисә, тәсәррүфат вә тәшкилатларла (шакирд истеһсалат бригадалары, әмәк дәстәләри, әмәк вә истираһәт дүшәркәләри, мәктәб мешәчилији вә с.) бирликдә, ја да мәктәб дахилиндә тәшкил етмәк лазымдыр. Шәһәр типли јај әмәк вә истираһәт дүшәркәси, тә’мир бригадасы, абадлыг ишләри үзрә дәстәләр, мәктәбјаны саһәдә тәчрүбәчилик ишләри вә с. Бунунла әлагәдар мәктәбин тәдрис е’малатханасынын, хидмәт әмәји кабинетинин, ибтидаи синифләр үчүн ишчи отағынын мадди базасындан сәмәрәли истифадә етмәк, тәдрис-истеһсалат комбинатлары васитәсилә бә’зи мәктәбләр үчүн мүәссисәләрдән сифаришләрин мәркәзләшмиш шәкилдә гәбулуна наил олмаг, тәдрис-истеһсалат базасында тәшкил едилмиш јај әмәк рүбүндә шакирдләрин иштиракыны, мәктәб е’малатханалары вә тәдрис-истеһсалат саһәләринин һәчмини әмәк бирликләринин һесабына артырмаг лазымдыр. Бундан башга шәһәр абадлыг вә јашыллашдырма тәшкилатлары илә бағланмыш мүгавиләјә әсасән әмәкдә фәргләнән шакирдләрин һәвәсләндирилмәси мәсәләсинин тәшкили дә зәруридир. Бу иш тәкчә мәктәб тәрәфиндән јох, һәмчинин рајон вә шәһәр комсомол комитәләри, саһәләриндә шакирдләрин әмәји тәшкил едилмиш база мүәссисәләри вә тәшкилатлары тәрәфиндән һәјата кечирилмәлидир (Шакирдләрин тә’рифнамә вә фәхри фәрманла тәлтиф едилмәси вә ја онлара тәшәккүр е’лан едилмәси вә с.).

Мүәссисәләрә мәсләһәт көрүлмәлидир ки, мәктәблиләрин әмәк јарышларынын галибләри үчүн кечичи бајраг, вымпел вә башга фәргләндирмә нишанлары тә’сис етсинләр, әмәк бирликләринин, пионер дәстәләринин вә манголарынын истеһсалат коллективләри гаршысында һесабатындан истифадә етсинләр; сех коллективинә, һәми мүәссисәнин истеһсалат саһәсиндә өз әмәк наилијјәтләри барәдә онларын рапорт вермәси үчүн јарышлары тәшкил етсинләр; јерли дөври мәтбуаты, мүәссисәнин чохтиражлы гәзети, мәктәбин радио говшағы васитәсилә мүнтәзәм олараг пионер вә мәктәблиләрин ичтимаи-фајдалы әмәк үзрә ән јахшы тәчрүбәсини тәблиғ етсинләр.

Москва вилајәти Павлово-Посада шәһәринин шакирдләринин абадлыг вә јашыллашдырма ишләринә күтләви чәлб едилмәси үзрә јахшы тәчрүбә топланмышдыр.

Мәктәблиләрин һәмин саһәдә ишинә шәһәр кәнч тәбиәтчиләр стансијасы рәһбәрлик едир. Бу стансија шәһәрин абадлашдырылмасы вә јашыллашдырылмасы үзрә планындан ирәли кәлән ишләрә мувафиг олараг һәр бир мәктәбин вәзифәсини тә’јин едир. 20 мәктәбин һәр бириндә 25 нәфәрдән ибарәт абадлашдырма дәстәси јарадылмышдыр. Бу дәстәләрин ишинә рәһбәрлик мәктәбдә дәрсдәнкәнар вә мәктәбдәнкәнар ишләр үзрә тәшкилатчыја вә ја биолокија мүәллиминә һәвалә едилир. Јазда вә пајызда шакирдләр күчәдә ағач вә мејвә тинкләри әкирләр, јерли тинкликләрдә биткиләрә гуллуг ишинә көмәк едирләр. Абадлашдырма дәстәләри мәктәб әмәк вә истираһәт дүшәркәсинин әразисинә һамилик едир. Һәмин дәстәнин үзвләри бу әразидә шитиллик салыр, ағачлар әкир, јајда күл бечәрирләр. Сон ики ил әрзиндә мәктәблиләр тәрәфиндән 500 ағач, 800 минәдәк шитил басдырылмыш, күчәләрин кәнарларында вә орта золагда 30 мин чохиллик вә 5 мин бириллик биткиләр әкилмишдир.

Мәктәбдә синифдәнхарич вахтларда мәһсулдар әмәјин тәшкили илә директорун истеһсалат тә’лими үзрә мүавини (ССРИ МН-нин 30. 12. 1971-чи ил 84 №-ли мәктубуна мувафиг олараг) вә ја синифдәнкәнар вә мәктәбдәнкәнар тәрбијә ишләри үзрә тәшкилатчы мәшғул олур.

Мүәссисәләрдән сифаришләрин алынмасы мүгавилә јолу илә сәнәдләшдирилир. Мүгавиләјә әсасән мәктәб- һәмин мүәссисә тәрәфиндән материал, аләт, техноложи сәнәдләр, лазыми аваданлыгла тә’мин едилмәлидир. Мүгавиләдә һазырланачаг мәһсулун кәмијјәти, онун кејфијјәтинә верилән техноложи тәләб, сифариш тәһвил вериләчәји вахт, мәһсулун јерләшдирилмәси гајдасы, нәзарәтин тәшкили, мә’мулатын дашынмасы вә шакирдләрин әмәк һаггы формасы көстәрилир.

Мүәссисәләрин сифаришләринин сәнәдләшдирилмәсинин башга бир формасы да мөвчуддур. Белә һалда мүәссисә, ичәрисиндә көрүләчәк ишин мәзмуну көстәрилән мәктубла мәктәбә мүрачиәт едир. Мәктубда мүәссисә, мәктәби материал, лазым кәлдикдә аваданлыгла тә’мин едәчәјини, мүәјәнләшдирилән тарифә мувафиг олараг көрүлән ишләрә әмәк һаггы верәчәји барәдә дә јазыр. Бу чүр тәчрүбә, мәсәлән, Москва вилајәтинин Лјубертсы шәһәри 42 №-ли мәктәбиндә вардыр.

Бурада һәр ил 20 мин манат мәбләғиндә истеһсалат сифаришләри јеринә јетирилир.

Әкәр мәктәб мүәссисә, тәшкилат вә тәһсил очагларындан сифаришчиләр көтүрмәк имканына малик дејилсә, онда рајонун тәлабатыны нәзәрә алараг, истеһсалат әмәји тәшкилатчысы һөкмән, мәһсул истеһсалы үчүн башга имканлар ахтарыб тапмаға борчлудур. О, материал әлдә етмәли вә бу материаллардан мәктәбин е’малатханасында вә хидмәт әмәји кабинетиндә мәһсул истеһсалыны тәшкил етмәлидир (Мәсәлән, таралар, пасылка јешикләри, ојунчаглар, тәсәррүфат мәишәт мә’мулатлары вә с.). База кими бә’зән рајонун әразисиндәки сәнаје мүәссисәләриндән әлдә едилән тулланты материаллары кифајәт едир ки, бу да мувафиг мүгавилә илә сәнәдләшдирилир.

Шакирдләрин мәһсулдар әмәк просесиндә әлдә етдикләри газанч вәсаитинин бөлкүсү илә мәктәбдә билаваситә шакирд өзүнидарә тәшкилаты мәшғул олур. Бу вәсаит мадди базанын күчләндирилмәсинә вә истеһсалын кенишләндирилмәсинә (материал, аләт, хүсуси палтар вә аваданлыглар), мухтәлиф тәдбирләрин, турист јүрүшләринин апарылмасына, мәдәни хидмәтә, идман инвентарларынын алынмасына, мәктәб китабханасы үчүн китаб, дәфтәрхана әшјалары, ишдә фәргләнән шакирдләрә һәдијјә алмаға, еһтијачы олан шакирдләрә көмәк етмәјә, мәктәбин вә е’малатхананын тәсәррүфат хәрчинә, шакирдләрин әмәк һаггына вә синиф отагларынын тә’миринә сәрф олунур.

Шакирдләрин әмәк һаггы, бөјүкләр үчүн нәзәрдә тутулмуш ишәмузд әмәк һаггы илә, лакин күзәштли-фаизли әмсал дахил едилмәклә өдәнилир. Бу өдәниш коллектив дә ола биләр, фәрди дә. Илк нөвбәдә пул фондундан шакирд коллективинин еһтијачына көрә истифадә едилир, әмәјин фәрди-өдәниши (бу, мәктәб интернатлары үчүн мәгсәдәмувафигдир.) заманы исә шакирдләр пулу өзләри алырлар. Әмәк һаггы әманәт китабчасына көчүрүлә биләр. Шакирдләр VIII синфи гуртаранда шәхсән ала билсинләр.

Илк әмәк һаггынын верилмәси чох бөјүк тәрбијәви әһәмијјәт кәсб едир вә бу јахшы һазырланмалыдыр. Јахшы олар ки, бу иш мәктәбин акт залында вә ја мүәссисәнин клубунда валидејнләрин, мүдиријјәтин вә ичтимаи тәшкилатларын нүмајәндәләринин иштиракы илә апарылсын. Шакирдләри бу вачиб мәсәләјә әввәлчәдән һазырламаг (һәм дә фәрди шәкилдә) лазымдыр. Бунун үчүн илк газанчын мә’насы, пулу мәгсәдәујғун хәрчләмәк (лазым олан шејин алынмасы, валидејнләрә һәдијјә, аилә хәрчләринә дахил етмәк вә с.) барәдә сөһбәтләр кечирилмәлидир. Мүәллимләрдән вә бөјүкләрдән мүтләг биринчи әмәк һаггынын һара хәрчләндијини билмәк вә онун сәмәрәли хәрчләнмәсини ишыгландырмаг тәләб олунмалыдыр.

Шакирдләрин мәһсулдар әмәјинин стимуллашдырылмасында дикәр мадди мукафатландырма нөвләри дә мүәјјән әһәмијјәт кәсб едир. Тәчрүбә көстәрир ки, гијмәтли һәдијјә, үстүндә ад јазылмыш китаб, конструктор, фотоапарат, аләтләр дәсти вә с. ола биләр.

Дәрсдәнкәнар вахтларда мәһсулдар әмәк заманы шакирдләр әмәк тә’лими дәрсләриндә һазырладыглары ејни објект үзрә иши давам етдирә биләрләр, ја да ки, тамамилә башга мә’мулаты һазырлајырлар. Мәсәлән, Москва вилајәти 4 №-ли Дедовск орта мәктәби бир нечә илдир ки, «Кәнд тәсәррүфаты техникасы бирлији»нин јерли шө’бәси үчүн шпилка һазырлајыр, автомобилин тормоз системиндәки фриксион накладканы дәјишир, шаблон үзрә автомобил, трактор вә башга машын мүһәррикләри үчүн мүхтәлиф нөв арагаты кәсилир. Норилск шәһәринин тәдрис е’малатханаларында шәһәрин мәктәбләри үчүн лазым олан тәдрис-техники мәһсуллар, әјани вәсаит вә тәсәррүфат аваданлығы һазырланыр ки, бу да бүдчә һесабына алынан әмлакын артмасына мүсбәт тә’сир көстәрир. Чeлјабинск шәһәри 118 №-ли сәккизиллик мәк-

10639

тәбинин тәдрис е’малатханасы базасында јај әмәк вә истираһәт дүшәркәси мүвәффәгијјәтлә фәалијјәт көстәрир ки, бурада бир нөвбәдә IV—VIII синиф шакирдләринин 120 нәфәри әһатә едилир вә һәмин шакирдләр мүәссисәләрдән алынан сифаришләри јеринә јетирир, мәктәбин мебели вә отагларыны тә’мир едир, тәдрис кабинетләри үчүн аваданлығын һазырланмасы вә кабинетләрин тәртиби илә мәшғул олурлар. Бир ај әрзиндә шакирдләр 8 мин манат мәбләғиндә иш көрә билирләр.

Москвада вә өлкәнин бир чох башга шәһәрләриндә мәһсулдар әмәјин тәшкили үчүн күнүузадылмыш мәктәбләрин имканларындан истифадә едилир. Дәрсдәнкәнар вахтларда шакирдләр хүсуси график үзрә, һәфтәдә 2—4 саат мүддәтиндә истеһсалат сифаришләрини јеринә јетирирләр. Әмәк објектләриндән асылы олараг һәмин мәшғәләләрә груп тәрбијәчиләри вә ја әмәк тә’лими мүәллимләри рәһбәрлик едирләр. Шакирдләрин јај вахтларында мәһсулдар әмәјинин тәшкили сајәсиндә Лесосибирск интернат-мәктәби илә канифол-екстраксија заводунун (һами мүәссисә) биркә иши хүсуси мараг доғурур. Бир нечә илдир ки, VIII синфин мә’зунлары мүвәггәти олараг заводун мәнзил-коммунал шө’бәсиндә 4 саатлыг иш күнүнә ишә көтүрүлүр. Мәктәблиләр заводун әразисиндә, мүәссисәләр тәрәфиндән һамилијә көтүрүлмүш јерләрдә абадлыг ишләри апарырлар вә башга тапшырыглар јеринә јетирирләр. Заводун рәһбәрләри, сех рәисләри вә фәһләләр бу вахтдан шакирдләрин пешәјөнүмү мәгсәдилә истифадә етмәјә чалышыр вә заводдакы пешәләрә мараг ашыламаға чәһд көстәрирләр. Биркә сә’ј нәтичәсиндә 1978-чи илдә 7 мә’зун мәктәбдән бирбаша завода кечди, 1979-чу илдә исә 17нәфәр мә’зун һами мүәссисәнин фәһләси олдулар. Мәһсулдар әмәкдә шакирдләрин иштиракынын бөјүк тәрбијәви вә пешәјөнүмү тә’сири бу ишә дүзкүн педагожи рәһбәрликдән асылыдыр. Мәктәб үчүн газанч далынча гачмаг, мәһсулдар әмәјин өјрәдичи функсијасыны баша дүшмәмәк, објектин дүзкүн сечилмәмәси, мәсәлән, һәмишә ејни әмәлијјатын тәкрары вә с. бә’зән мүсбәт нәтичәләрлә гуртармыр.

Шакирдләрин әмәк һазырлығы (IV—VIII синифләрдә) системиндә әсас амилләрдән бири дә техники јарадычылыг вә кәнд тәсәррүфаты тәчрүбәчилијидир. Мәктәбдә, мәктәбдәнхарич мүәссисәләрдә вә шакирдләрин јашајыш јерләриндә тәшкил едилән синифдәнхарич вә мәктәбдәнкәнар ишләрин тәшкилидир. Бунун тәкмилләшдирилмәсиндә әсас чәһәт, истеһсалат вә пешәјөнүмү истигамәтли мүәссисә вә тәсәррүфатларла әлагәнин күчләндирилмәси олмалыдыр. Техники дәрнәкләрин шәбәкәсинин кенишләндирилмәсиндә диггәти илк нөвбәдә истеһсалат характерли (кәнч торначы, чилинкәр, дәрзи, сағычы, механизатор вә с.) дәрнәкләрә вермәк лазымдыр. Бунлардан исә өз нөвбәсиндә мәктәбин истеһсалат әһатәсиндә кадрлара олан еһтијача көрә истифадә едилмәлидир. Сәнаје, тикинти, нәглијјат вә кәнд тәсәррүфаты техникасынын моделләшдирилмәси вә конструксија едилмәсинә даир дәрнәкләр вә халг бәдии сәнәткарлығынын өјрәнилмәсинә һәср олунмуш дәрнәкләрдә перспективли сајылыр.

Техники дәрнәкләрин ишинин фәаллашдырылмасы шакирдләрин тә’лиминин кејфијјәтинин артырылмасы, истеһсалатчы һами тәрбијәчиләрин тәһким едилмәсинә имкан верир. Мәсәлән, Магнитогорскын 8 №-ли мәктәбинин мүхтәлиф техники дәрнәкләриндә IV—VIII синифләрдән ибарәт 440 нәфәр шакирд иштирак едир. Онларын ишинә валидејнләр вә истеһсалатчылардан ибарәт һами тәрбијәчиләр рәһбәрлик едирләр. Тәдрис е’малатханасы вә кабинетләрдән башга, дәрнәк ишләри үчүн хүсуси ајрылмыш вә тәчһиз едилмиш отаглардан истифадә едилир. Мәктәбдә даими техники вә бәдии јарадычылыг ишләринә даир кениш сәрки тәшкил едилир, сәркинин мүшаијәтчиләри дәрнәк үзвләри олурлар.

IV—VIII синиф шакирдләринин үмумиттифаг сәмәрәләшдиричиләр вә ихтирачылар чәмијјәтинин (ҮСИЧ) мәктәб тәшкилатына чәлб едилмәси бөјүк инкишаф вә пешәјөнүмү әһәмијјәти кәсб едир. Тәчрүбә көстәрир ки,мәктәб сәмәрәләшдиричиләринин мәһсулдар әмәк әсасында тәшкил едилмиш иши даһа чох фајдалыдыр. Бу барәдә Москва вилајәти Лјуберск шәһәри 10, 11, 47 №-ли, Ростов вилајәти Шахты шәһәринин вә башга орта мәктәбләрин ишини мисал көстәрмәк олар ки, бурада шакирдләр мә’мулатларын күтләви истеһсалы просесиндә әмәји асанлашдыран вә мәһсулдарлығы артыран тәклифләр, јени тәртибатлар, аләтләр вермишләр.

Ростов вилајәтинин Шахты шәһәриндә бу ишә шәһәр кәнч техникләр стансијасы рәһбәрлик едир. Һәмин стансијанын нәздиндә ҮСИЧ-нин бирләшмиш шурасы тәшкил олунмушдур ки, өзүндә мәктәб илк тәшкилатыны, мәктәбдәнкәнар мүәссисәләри, кәнч техникләрин һәмкарлар клубуну, шакирдләрин јашадыглары әразидәки клублары тәмсил едир. Шәһәрдә ҮСИЧ-нин мәктәб тәшкилатынын шәбәкәсинин кенишләндирилмәсинә даир көстәришләр, мүәссисәләрин тапшырығы үзрә ишләмә тематикасы, кәнч сәмәрәләшдиричиләр вә ихтирачылар үчүн јаддаш, дәрнәк вә бөлмә рәһбәрләри, тәрбијәчиләр, пионер баш дәстә рәһбәрләри үчүн методики көстәришләр, техники дәрнәкләр үчүн програм һазырланмышдыр. 10 ил әрзиндә мүәссисәләрдә вә мәктәбләрдә һәр ил VIII—X синиф шакирдләринин 10-дан артыг сәмәрәләшдиричи тәклифләриндән истифадә едилир.

Кәнд мәктәбләри шакирдләринин әмәк тәрбијәси үзрә әсас синифдәнхарич иш, тәсәррүфатларын вә елми мүәссисәләрин тапшырығына әсасән тәшкил едилмиш кәнд тәсәррүфаты тәчрүбәчилији сајылыр. Краснојарск өлкәсинин Јермаковск рајонунун Новополтавск сәккизиллик мәктәби шакирдләри Шетинкин адына совхозун тапшырығы илә 54 һектар саһәдә гијмәтли јем биткиси олан гарғыдалы јетишдирилмәси үзрә тәчрүбә апарырлар. 1930-чи илдә онлар биоложи гуллуг саһәсинин һәр һектарындан орта һесабла 473 сентнер, бә’зи саһәләрдән исә һәтта һектардан 1300 сентнерә гәдәр биоложи күтлә әлдә етмишләр. Мәктәблиләр өлкәдә мәһшур «Столоваја—19» тезјетишән картоф сортунун јетишдирилмәси илә мәшғул олурлар ки, Сибир шәраитиндә артыг бүтүн јерли әһали бу сорту бечәрәрәк һәр һектардан 300—400 сентнер мәһсул алырлар. Кәнч-тәчрүбәчиләр академик Еделштејн методу үзрә (тезјетишән картоф сортунун алынмасы) тәчрүбә апарырлар ки, бу да аз вахт ичәрисиндә гијмәтли сортун әлдә едилмәсинә имкан верир.

Үчүнчү илдир ки, һәмин мәктәбдә шакирдләр машынла сағым устасы ихтисасы үзрә пешәјөнүмү иши апарылыр. Совхозун ихтисасчылары шакирдләрлә биркә сағым апаратынын гурулушуна даир нәзәријјәни өјрәнир, 12—15 саат фермада практика кечирләр. Бу вахт әрзиндә ихтисасвермә комиссијасы 47 шакирддән имтаһан гәбул етмиш вә онлара машын илә сағым устасы ихтисасы үзрә вәсигә вермишдир. Икинчи ил мәктәб рајон үзрә кәнч сағычыларын мүсабигәсиндә мүкафата лајиг јерләри тутмушдур. Кәнд тәсәррүфатында тәчрүбәчилик ишләринин тәшкилинә көрә шакирдләр ҮИЛКГИ МК вә РСФСР Маариф Назирлијинин дипломлары илә, ҮИЛКГИ МК-нын Фәхри фәрманы илә, ССРИ ХТНС-нин диплом вә медаллары илә, гијмәтли һәдијјәләрлә тәлтиф едилмишләр. Тәһсилдә вә әмәкдә әлдә етдикләри ән јүксәк көстәричиләрә көрә совхоз шакирдләрә екскурсија һаггыны верир, аз јашлы мәктәблиләрин сағламлыг очагларында јај истираһәтини тәшкил едир, јај пионер дүшәркәләринә көндәрир. Сон 7 ил әрзиндә мәктәби гуртаранлардан 22 нәфәри тракторчу, 16 нәфәри сүрүчү, 18 нәфәри һејвандар ихтисасы алмышдыр. Онларын һамысы Новополтавка кәндиндә вә совхозун мәркәзи маликанәләриндә чалышырлар. Тәсәррүфатда ишләјәркән мә’зунлар мүасир кәнд тәсәррүфаты техникасы илә тезликлә даврана билирләр, верилән тапшырыгларын намусла јеринә јетирилмәси, јүксәк әмәк мәдәнијјәти илә фәргләнирләр вә бу көстәричиләри һәјата, истеһсалат коллективинә дахил едә билирләр.

Қопејск шәһәр кәнч техникләр стансијасы ушаг техники јарадычылығынын тәшкили саһәсиндә нүмунә көстәрир. Онун 148 дәрнәјиндә 2220 нәфәр шакирд, әсасән IV—VIII синиф шакирдләри мәшғул олурлар ки, кәләчәкдә бунларын сајы 4 мин нәфәрә гәдәр артачагдыр. (мәктәбләрдә вә јашајыш јерләриндә филиаллар ачмагла). Стансија тичарәт тәшкилатлары, ДАМ органлары, сосиал тә’минат, телеателје шө’бәләри илә јахшы әлагәјә маликдир. ДАМ ишчиләри вахташыры стансијаја хараб олмуш, сијаһыдан чыхарылмыш маторлу техника верир. Сосиал тә’минат шө’бәси әлилләр үчүн мотоколјаска, агрегатлар вә с. (актла силинмиш) верир. Бу аваданлыг микроавтомобилләрин конструксија едилмәси үчүн јахшы база сајылыр.

Стансијанын филиалы мәктәбләрарасы тәдрис-истеһсалат комбинатларында да тәшкил олунмушдур. Бурада електрон автоматикасы вә ҮСИЧ бөлмәси дәрнәји фәалијјәт көстәрир.

Кәнч техникләр стансијасында шакирдләрин ичтимаи-фајдалы вә мәһсулдар әмәји јахшы тәшкил олунмушдур. Онлар мүәссисәләрин тапшырығы үзрә тәртибат ишләри илә мәшғулдурлар. дөјүш шөһрәти музеји үчүн експонатлар, сувенирләр, ојунлар, дағ-мә’дән аваданлығы моделләри, шахтанын ишләк макети вә с. һазырлајырлар. Стансија һәр ил истифадәјә верилән мәһсула көрә 5 мин манат пул алыр, хүсуси һесаба маликдир.

Кәнч техникләр стансијасынын фајдалы ишинин нәтичәсидир ки, буранын јетишдирмәсинин 65 фаизи техники-пешә мәктәбләринә, бир чохлары исә (автотехники дәрнәкләрдә курс кечмиш шакирдләр) кәләчәкдә сүрүчү пешәсини алараг шәһәрин мүәссисәләриндә чалышырлар. Дәрнәк үзвләринин мә’мулатлары ССРИ ХТНС-дә нүмајиш етдирилир, медал вә дипломлара лајиг көрүлүрләр.

Техники јарадычылыг үзрә мәктәбдәнкәнар ишләрин тәкмилләшдирилмәсиндә јерләрдә тәшкилатларын бирләшмиш сә’ји, марағы бөјүк имканлар ачыр. Мәсәлән, 1979-чу илдә Запорожје шәһәринин вилајәт тәшкилатынын, кәнч техникләр стансијасынын базасында Пешә-техники тәһсили идарәсинин, ҮСИЧ вә ЕТЧ советинин, вилајәт ОАДҚЈЧ-нин тәшәббүсү илә кәнчләрин елми-техники јарадычылыг мәркәзи јарадылмышдыр. Кәнч техникләр стансијасында мөвчуд олан әлавә штатлар һесабына бә’зи тәшкилатлар бу техники дәрнәкләр вә бөлмәләр үчүн рәһбәрләр ајырырлар. Мәркәздә мәктәблиләрә (700 нәфәр) иши саһмана салмаг үчүн пешә-техники мәктәбләриндән (400 нәфәр) шакирдләр, ејни заманда кәнч фәһләләр вә мүһәндис-техник ишчиләри, тәләбәләр, али мәктәбләрин әмәкдашлары ишә чәлб едилирләр.

Вилајәт ичраијјә комитәсинин гәрары илә мәркәзә онларла һами тәшкилатлары тәһким едилмишдир. (Практики олараг 35 лабораторијаја I һами тәшкилаты). Шакирдләрин истеһсалат адамлары илә, тәләбәләрлә биркә мәшғәлә кечмәләри, мәркәзин дәрнәк вә бөлмәләриндә техники јарадычылығын, пешәјөнүмү вә истеһсалат истигамәтинин күчләнмәсини, мадди-базасыны јахшылашдырыр. Сон вахтлар мәркәздә халг тәсәррүфатынын мүхтәлиф саһәләриндә өзүнә јер тапмыш бир сыра орижинал ишләр, тәдгигатлар јеринә јетирилмишдир.

Запорожје мәркәзинин (ҚЕТЈ мәркәзинин) ишиндәки ән гијмәтли тәчрүбә ондан ибарәтдир ки, тез-тез кәнч техникләр стансијасында мәшғәләләрдән узаглашан орта синифләрин шакирдләри јухары синифләрә кечдикдән сонра, мәктәби гуртарана кими мәркәздә мәшғәләләрә давам едирләр. Онлардан бә’зиләри башга тәһсил очагларында охудугда вә башга јердә ишләдикләри һалда белә, мәркәзлә әлагәни кәсмирләр.

Бахмајараг ки, пешәјөнүмү истигамәти шакирдләрин әмәк һазырлығы системинин әсас тәркиб һиссәсини тәшкил едир, лакин мәктәблиләрин шүурлу пешә сечмәјә һазырланмасы иши хүсуси пешәјөнүмү иши тәләб едир. Әлбәттә, бу вәзифә јалныз әмәк тә’лими мүәллимләринин, ичтимаи-фајдалы вә мәһсулдар әмәк рәһбәрләринин, синифдәнкәнар вә мәктәбдәнкәнар ишләрин рәһбәрләринин үзәринә дүшмүр. Мәктәбдә бүтүн тә’лим-тәрбијә просесини елә гурмаг лазымдыр ки, мәктәблиләрин мадди истеһсал әһатәсиндә пешәсечмәјә истигамәтләндирилмәси, бүтүн синиф рәһбәрләринин, үмумтәһсил фәнләри мүәллимләринин, база вә һами мүәссисәләрин әмәк коллективләринин диггәт мәркәзиндә дурсун.

IV—VIII синиф шакирдләринин пешәјөнүмүнүн мәгсәди онунла нәтичәләнир ки, шакирдләрдә сечдикләри пешәләрә мөһкәм инам формалашдырылыр. Бу инам онларын шәхси хүсусијјәтләри вә марағына чаваб вердији кими, халг тәсәррүфатында кадрлара олан еһтијача да чаваб вермәлидир. Мәктәблиләри јерли истеһсалат әһатәсиндә кадрлара олан еһтијач бахымындан пешәләрә јөнәлтмәли вә XI бешилликдә техники-пешә мәктәбләриндә орта тәһсил алан шакирдләрин сајынын артырылмасына шәраит јарадылмалыдыр.

Сәккизиллик вә орта мәктәбләрдә пешәјөнүмү иши («Үмумтәһсил мәктәбләри шакирдләринин пешәјөнүмү үзрә тәдрис методик пешәјөнүмү кабинетләринин тәшкилинә даир тәклифләр», «ССРИ МН-нин 29 август 1978-чи ил 27—24 №-ли тә’лиматы мәктубу») мәктәбин пешәјөнүмү кабинетиндә (күшәсиндә) апарылыр. Қабинетин тәртиби заманы сырф методик характерли материалларын асылмасы лазым дејилдир. Мәсәлән мәктәбдә пешәјөнүмү системинә даир валидејнин ушагла апардығы ишләр вә с. Шакирдләр үчүн мөвчуд фәһлә пешәләри барәдә мә’луматлар даһа чох мараглыдыр. Профессограммалардан башга мөвчуд пешәнин әлдә едилмәсинин мүхтәлиф јолларыны әкс етдирән әјани материал, шәһәр вә рајонун мүәссисәләриндә әмәк һаггынын өдәнилмәси системи, фәһлә пешәләринин инкишаф перспективләри, мәдәни-мәишәт очагларында әлавә күзәштләр вә саир барәдә әјани-дидактик материаллар да кабинетдә олмалыдыр. Тәчрүбә көстәрир ки, пешәјөнүмү кабинетинин башга кабинетләрлә гарышыг шәкилдә тәшкили мәгсәдәмүвафиг дејилдир.

Орта синифләрдә шакирдләрлә пешәјөнүмү ишинин мәзмуну тә’јин едәрәк бә’зи тәсадүфи пешәләр барәдә тәблиғатдан чәкинмәк лазымдыр.

Москванын Зелиноград рајонунун 853 №-ли сәккизиллик мәктәбинин шакирдләринин пешәјөнүмү үзрә һами тәшкилатларла биркә әлдә етдији тәчрүбә диггәтәлајигдир. Бурада һами тәшкилатларын көмәји вә шакирдләрин күчү илә пешәјөнүмү кабинети гурашдырылмышдыр. Қабинет техники вә аудивизуал васитәләрлә тәчһиз едилмишдир. Мәктәбдә пешәјөнүмү комиссијасы (мәктәб директору, онун тә’лим-тәрбијә ишләри үзрә мүавини, әмәк тә’лими мүәллимләри, тибб бачысы, валидејн комитәсинин сәдри, һами тәшкилатдан мүһәндис-мәсләһәтчи) тәшкил едилмишдир ки, бу да шакирдләрлә апарылачаг ишин форма вә мөвзусуну тә’јин едир.

Һәр ај комиссија ашағыдакы чари мәсәләләрә нәзәр јетирир: дәрнәк вә факултатив мәшғәләләрин пешәјөнүмү истигамәти; мүәллимләрин методбирләшмәси, синиф рәһбәрләри, комсомол вә пионер тәшкилатларынын тәдрис-истеһсалат комбинатлары илә биркә иши; ибтидаи синиф мүәллимләри вә синиф рәһбәрләри үчүн пешәјөнүмү иши үзрә семинарларын һазырланмасы, кечирилмәси вә с.

Әсас диггәт VII—VIII синиф шакирдләринә верилир. Онлар үчүн хүсуси олараг «Пешә сечмәјин әсаслары» адлы факултатив курс ишләниб һазырланмышдыр. Мәшғәләләрдә шакирдләр пешәләр аләми илә таныш едилир вә бу онлара өзләринин нәјә гадир олдугларыны вә нәјә мејл көстәрдикләрини тә’јин етмәјә көмәк едир. Фәнн мүәллимләри шакирдләрин фәһлә пешәләринә јөнәлдилмәсинә даһа чидди јанашырлар. Мәктәбин тәдрис-истаһсалат комбинаты илә биркә иши мүвәффәгијјәтлә гурулуб. Сәккизинчиләр јанвар ајындан башлајараг, тә'лимин мүхтәлиф профилләри, тәдрис синифләри, саһәләри илә һәр бир профил үзрә 2—3 дәфә синиф вә саһәләрдә олмагла таныш едилирләр.

Мәктәбдә дәрсдәнкәнар вахтларда мә'лумат-хәбәрләр вә психоложи-педагожи характер кәсб едән фәрди вә груп пешә мәсләһәтләринин кечирилмәси дә мүсбәт рол ојнајыр.

Габагчыл мәктәбләрин педагожи коллективләри билирләр ки, шакирдләрин пешә сечмәсиндә валидејнләрин ролу әвәзсиздир. Бир чох мәктәбләрдә валидејн вә шакирдләрин биркә пешә-техники мәктәбләринә екскурсијаларынын тәшкили мүвәффәгијјәтлә тәчрүбәдән кечирилир. Белә ки, бурада ишин тәшкили барәдә бир чох валидејнләрдә јанлыш тәсәввүрләр һәлә дә мөвчуддур. Ән бөјүк фајда ондадыр ки, валидејн ушағын дахил олачағы пешә-техники мәктәбинә апарылсын.

Шакирдләрин пешәјөнүмү ишинә (IV—VIII синифләрдә) мәктәбдәнхарич мүәссисәләр дә мүәјјән хејир верә биләр. Белә ки, Челјабинск шәһәринин Н. К. Крупскаја адына пионер вә мәктәблиләр сарајында пешәјөнүмү шө'бәси јарадылмышдыр. Бу шө'бә синиф рәһбәрләринә вә шәһәрин фәал мәктәбләринә көмәк мәгсәдилә методик көстәриш һазырламышдыр, шакирдләрлә истеһсалатын мүхтәлиф саһәләринә аид мүкафат уғрунда олимпиадалар кечирир, мүвафиг тә'лиматлар вә сорғулар һазырлајыр.

IV—VIII синиф шакирдләринин әмәк һазырлығына рәһбәрлијин даһа да тәкмилләшдирилмәси биринчи нөвбәдә мәктәбдахили нәзарәтлә бағлыдыр. Мәктәбин иллик планына ашағыдакы мәсәләләри дә дахил етмәк лазымдыр: әмәк тә'лиминин тәдрис-мадди базасынын тәкмилләшдирилмәси; мәктәб е'малатханасы вә хидмәт әмәји кабинетиндә ичтимаи-фајдалы вә мәһсулдар әмәјин тәшкили, техники јарадычылыг вә кәнд тәсәррүфаты тәчрүбәчилији үзрә синифдәнхарич ишләр; шакирдләрин е'малатханада һазырлајачаглары мә'луматларын сијаһысы вә с. График савад елементләринин өјрәнилмәсинә даһа дәриндән гијмәт вермәк үчүн әмәк дәрсинин мүшаһидә вә тәһлилинә рәсмхәт, електротехники ишләри апаран физика мүәллимләрини дә дә'вәт етмәк лазымдыр. Дәрсләрдә тәкчә мүшаһидә јох, һәмчинин шакирдләрлә сөһбәт апарылмасы вачибдир.

Тәчрүбә көстәрир ки, IV—VIII синифләрин әмәк һазырлығы ишиндәки мүвәффәгијјәт ән чох савадлы, фәалијјәтли, кәнар ишләрлә јүкләнмәјән әмәк тә'лими инспекторунун ишиндән чох асылыдыр. Инспектор тәкчә јохламыр, нәзарәт етмир, о, һәм дә мәктәбләрә лазыми көмәклији көстәрир. Һами мүәссисә вә тәсәррүфатларла әлагә јарадылмасына наил олур, ән јахшы тәчрүбәнин јајылмасына гајғы көстәрир, әмәк тә'лими мүәллимләринин ихтисасларынын артырылмасына шәраит јарадыр. Чох тәәссүф ки, бу вәзифәјә бә'зән һеч бир һазырлыг кечмәјән шәхсләр тә'јин едирләр.

IV—VIII синиф шакирдләринин әмәјә һазырлығынын тәкмилләшдирилмәсиндә мүәллимләри тәкмилләшдирмә институтларынын ролу бөјүкдүр. Јени програмларын кириш һиссәсиндә тәләб олунур ки, вахтлы-вахтында курс һазырлығы кечирилмәсинә мүвафиг олараг, әмәк тә'лими мүәллимләри үчүн мүнтәзәм сурәтдә семинарларын апарылмасы вачибдир. Һәмин семинарлар габагчыл мәктәбләрин базасында, шакирдләрин мәһсулдар әмәјинин сәмәрәли тәшкили, техники јарадычылыг үзрә синифдәнхарич ишләр, тәдрис-тәчрүбә саһәсиндә тәчрүбәчилик ишләри вә саирә кими мәсәләләрә һәср едилмәлидир. Москва вилајәтинин МТИ-нин тәчрүбәси көстәрди ки, курсларарасы мүддәтдә тәшкил едилән семинар-практикумларын мүәјјән фајдасы вардыр. Белә семинарлар: хидмәт әмәјинин методикасы (хидмәт әмәји мүәллимләри үчүн), материалларын бәдии е'малы (техники әмәк мүәллимләри үчүн), шакирдләрин әмәк һазырлығы үзәриндә мәктәбдахили нәзарәтә даир (мәктәб рәһбәрлији үчүн) вә с. мөвзуларда кечирилмишдир.

Мәктәб рәһбәрләри вә халг маарифи органларынын IV—VIII синиф шакирдләринин әмәјә һазырлығы мәсәләсинә диггәтинин даһа да күчләндирилмәси, бу ишин сәмәрәлилијинин вә кејфијјәтинин артырылмасында мүһүм шәртдир.

МӘИШӘТ ӘМӘЈИ ШАКИРДЛӘРИН ПЕШӘЈӨНҮМҮНҮ ИНКИШАФ ЕТДИРМӘК ҮЧҮН БИР ВАСИТӘ КИМИ

Н. АҒАБӘЈОВА

В. И. Ленин адына АПИ

ШАКИРДЛӘРИН пешәјөнүмүндә мәишәт әмәји мүстәсна әһәмијјәт кәсб едир. Елм вә техниканын мүасир инкишафы һәр бир совет аиләсинин һәјат тәрзиндә вә мәдәни инкишафында да көклү дәјишиклик јаратмышдыр. Техника вә мәдәнијјәт һәр бир аиләјә, онун һәјат тәрзинә, мәишәтинә дахил олдугча һәмин аиләнин мәишәт әмәјиндә дә әсаслы дәјишиклик јараныр. Палтарјујан, тозсоран, дөшәмәсилән машынлар, електрик үтүсү, електрик печи, һәр бир мәнзилдә газ пилитәси, су краны вә с. аиләнин ағыр мәишәт әмәјини хејли јүнкүлләшдирир. Бунунла јанашы, партија вә һөкумәтимизин күндәлик гајғысы, адамларымызын мадди-мәишәт шәраитини јахшылашдырмаг үчүн һәјата кечирдији бөјүк тәдбирләр, хүсусилә гадынларын мәишәт әмәјини хејли јүнкүлләшдирмишдир. Илдән-илә артан ичтимаи палтарјујан мүәссисәләр, јемәкханалар, хејирхаһ хидмәт бүролары аиләләрин мәишәт әмәјинин бир һиссәсини өз үзәринә көтүрүр. Бунунла јанашы, һәлә дә аиләләрдә мәишәт әмәји өзүнәмәхсус јер тутур ки, ушаглары бу ишләрә чәлб етмәкдә, буну педагожи чәһәтдән истигамәтләндирмәкдә вә валидејнләрә бу саһәдә көмәк көстәрмәкдә мәктәб мүстәсна рол ојнамалыдыр. Тәдгигатлар вә бизим мүшаһидәләримиз көстәрир ки, бә'зи аиләләрдә ушаглар мәишәт әмәјинә кифајәт гәдәр чәлб олунмур вә ја һәддән артыг чәлб олунурлар ки, бу да ушагларда мәишәт әмәјинә дүзкүн мүнасибәт тәрбијә етмир. Буна көрә ушаглар аиләдә мәишәт әмәјинә мүәјјән дөврдән дөврә дејил, мүнтәзәм сурәтдә чәлб олунмалыдырлар ки, башга әмәк нөвләри кими мәишәт әмәји дә вәрдиш вә адәт шәклинә кечсин, онларын һәјатында бир зәрурәтә чеврилсин.

Бә'зән дә ушаглара аиләдә мәишәт вә дикәр әмәк нөвләри үзрә ишләр тапшырыларкән онларын јашы вә ишин күчәујғунлуғу нәзәрә алынмыр. Мәктәб бу саһәдә дә валидејнләрә мүнтәзәм көмәклик көстәрмәлидир ки, ушаглара аиләдә мәишәт әмәји үзрә тапшырыглар вериләркән онларын јашы вә физики гүввәси нәзәрә алынсын.

Мүәллим аилә илә мүнтәзәм әлагә сахламагла ушағын һәјат јолуну, нә кими хәстәликләр кечирмәсини, сағламлыг вәзијјәтини дәриндән өјрәнмәли, аиләдә нә кими әмәк ишлә-